

КАКО ТРЕБА ПРЕВОДИТИ ИЗРАЗ SITU ALTIUS КОД ХОРАЦИЈА

(CARM. III, 30, 2)

Прва два стиха из познате Хораџијеве песме о песниковој бесмртности¹⁾ преводе се на два начина.

Први начин превођења је овај: „Подигао сим споменик трајнији од бронзе и *виши од краљевског положаја* (односно од краљевске зграде) пирамида“.

Други начин превођења јесте: „Подигао сам споменик трајнији од бронзе (и) који је *изнад шруљења* краљевских пирамида“.

Први начин је много чешћи²⁾, и по томе би изгледало да на други не треба ни обраћати пажњу. (После њемо видети зашто треба и о њему још говорити). Други начин је много ређи³⁾.

Да видимо која је боља и тачнија од ове две верзије.

Још 1917 г. поменути Ад. Кислинг и Р. Хајнце у свом заједничком издању немачког превода Хораџијевих Ода и Епода⁴⁾ нагостили су надмоћност првог начина превођења. Али како ни они нису сасвим и категорички одбацили други начин, који је 1890 г. заступао Кислинг, и с обзиром на то да се и после 1917 г. појављују присталице таквог начина превођења⁵⁾ није на одмет да се ове две верзије упореде и покаже која је од њих боља односно одржива.

1) Ти стихови гласе: Exegi monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius.

2) Присталице оваквог начина превођења, поред осталих, су: Н. Е. Лемаер (N. E. Lemaire, *Quinti Horatii Flacci quae extant omnia opera*, Parisiis, 1829, в. стр. 374); М. Низар (M. Nisard, *Oeuvres complètes d'Horace*, Paris, 1861, в. стр. 51); Рајнхолд Клоц (R. Klotz, *Handwörterbuch der lateinischen Sprache*, I—II, Braunschweig, в. s. v. situs; Хајнрих Милер (Heinr. Müller, *Horaz' Lyrische Gedichte*, Straßburg, 1892, в. стр. 195); Th. Chase—Francis H. Lec, *Selections from Horace*, New York, 1925, (в. стр. 185); Шарл Лебер (Ch. Lebaigue, *Dictionnaire latin-français*, 58-е édition, Paris, 1934, в. s. v. situs).

3) Његове су присталице: Адолф Кислинг (Ad. Kießling, *Quintus Horatius Flaccus, Oden und Epoden*, Berlin, 1890, в. стр. 310, коментар); К. П. Шулце (K. P. Schulze, *Horaz, Auswahl für den Schulgebrauch*, II, Berlin, 1912, в. стр. 92, примедба); Х. Рел, (H. Röhl, *Horaz für den Schulgebrauch, Kommentar*, Leipzig, 1914, в. стр. 103) и други.

4) *Quintus Horatius Flaccus, Oden und Epoden, erklärt von Ad. Kießling, VI. Auflage, erneuert von R. Heinze*, Berlin, 1917, (в. стр. 394).

5) На пример, Д-р Милан Будимир, *Litterae Latinae*, Београд, Научна књига, 1948, (в. његов коментар на стр. 142).

Обично се сматра да се Хорације у свом мотиву о бесмртности поводи за Пиндаром (уп. 6 питиску оду, ст. 10) и да Марцијал на једном месту (VIII 3, 5) надовезује на Хорација. То обично истичу присталице другог начина превођења. Мало ниже видећемо колико су они у праву и како овде стоји ствар.

Међутим први начин превођења нам скоро у сваком погледу изгледа прихватљивији, тачнији и логичнији. Има више чињеница које иду њему у прилог, а против друге верзије.

Прво. У 2 стиху поменутог места стоји *regalique situ pyramidum altius*, а не *regaliumque situ pyramidum altius*. Додуше, како то тврде неки од присталица другог начина превођења, овде може бити по среди еналага, премештање израза, којом је песник могао да се послужи из метричких потреба. Допустимо да овде присталице друге верзије могу имати право, премда је обичнији и логичнији први начин изражавања. Али они могу имати право само овде, јер све друге чињенице њима никако не иду у прилог.

Друго. Врло слаб је аргуменат за другу верзију већ по људској логици да пирамиде труле. Као што је свакоме познато, пирамиде египатских фараона ни до данас се нису распале или иструлеле, а још мање је то могло бити у Хорацијево доба, од кога нас раздвајају две миленије.

Треће. Израз *altius* (што значи *више* или *дубље*) тешко да може имати значење *изнад*, као што би њега требало преводити на овом месту по њихову мишљењу. Бар у неколико речника које сам консултовао у ову сврху ја нисам могао наћи то значење⁶).

Четврто. Поменуто место код Марцијала (VIII, 3) гласи: *cum rupta situ Messalae saxa iacebunt . . . me tamen ora legent* (стих 5—6)⁷). Овде *situ* одиста значи *ирулежом*, *распаѓањем*. Но ако се Марцијал угледао на Хорација, а овај на Пиндара, то никако не мора значити да је реч о дословном угледању односно превођењу. Познато је да се у античко доба ни преводиоци, акамоли имитатори, нису држали дословног превода, како се данас ради, него су се понашали врло слободно.

Пето. Именица *situs*, која је у својим појединим падежима неколико пута употребљена у Хорацијевим делима, никад не значи код њега *распаѓање*, *ирулеж* (в. Index universus у Хорацијевим делима која је издао поменути Лемер).

Према свему изложеном види се да други начин превођења мора отпасти, јер нема основа. Упореден с њим, први начин је кудикамо логичнији и природнији и према томе једино исправан и одржив.

Скојље.

Б. М. Стевановић.

⁶) Aeg. Forcellini, Totius latinitatis, I. t., Patavii, 1771; горепомнути немачко-латински Клоцев речник; K. E. Georges, Lateinisch-deutsches Handwörterbuch, I, Leipzig, 1879. VII. Auflage; поменути Латинско-француски речник Ш. Лебера; Félix Gaffiot, Dictionnaire illustré latin-français, Paris, 1934.

⁷) „када камење (споменици) Месале буде лежало уништено труљењем . . . мене ће ипак читати“.

RÉSUMÉ

B. M. Stevanović: COMMENT IL FAUT TRADUIRE
„SITU . . . ALTIUS“ CHEZ HORACE (CARM. III, 30, 2)

On traduit les deux premiers vers du chant connu d'Horace sur l'immortalité du poète de deux manières différentes. La première est la suivante: „J'ai élevé un monument plus durable que l'airain et plus haut que le site royal des pyramides“; et la deuxième: „J'ai élevé un monument plus durable que l'airain, qui est au-dessus de la pourriture des pyramides royales“.

L'auteur de l'article conteste la justesse de la deuxième manière, dont les partisans sont peu nombreux (Ad. Kiessling, C. P. Schulze, H. Rohl etc.), sur la base de ces arguments:

1° A l'endroit en question se trouve l'expression *regalique situ pyramidum* et non *regaliumque situ pyramidum*, bien qu'une énalage soit ici possible, comme le prétendent quelques-uns;

2° Il n'est pas en accord avec notre logique que les pyramides se putréfient. Cela ne leur est pas survenu même à notre époque et encore moins au temps d'Horace;

3° Si le terme *situs* signifiait la pourriture, alors *altius* (plus haut, plus profond) aurait le sens de „au-dessus“, mais une telle signification ne peut être trouvée dans les dictionnaires de la langue latine;

4° Si chez Martial (VIII, 3, 5) le terme *situs* signifie la pourriture, cela ne doit pas signifier que nous avons un cas identique chez Horace, que Martial a imité, car dans l'antiquité, comme nous le savons bien, on imitait et on traduisait très librement;

5° Chez Horace le nom *situs* n'a jamais le sens de pourriture (v. l'Index universus dans l'édition de N. E. Lemaire Q. H. Flacci quae extant omnia opera, Parisiis, 1929).

D'après tout ce que nous venons d'examiner, on peut conclure que la deuxième manière de traduire n'est ni soutenable ni juste et qu'elle doit être rejetée.